

Molins enrere

Iris Prados Maldonado

ÍNDEX

1. <i>RESSUM I PARAULES CLAU</i>	2
2. <i>INTRODUCCIÓ</i>	3
3. <i>OBJECTIUS</i>	4
4. <i>MARC TEÒRIC</i>	5
4.1 SITUACIÓ A LA DÈCADA DELS QUARANTA.....	5
4.2 ESTUDI DE LOS MOLINOS.....	6
4.2.1 Patrimoni	6
4.2.1.1 Camins.....	6
4.2.1.2 Escola.....	10
4.2.1.3 Sèquia.....	12
4.2.1.4 Arquitectura.....	15
4.2.2 Economia	18
4.2.2.1 Molins.....	18
4.2.3 Cultura	23
4.2.3.1 Festes Locals.....	23
4.2.3.2 Casaments.....	25
5. <i>METODOLOGIA</i>	26
5.1 INFORMACIÓ.....	27
5.2 CONCLUSIONS.....	29
6. <i>RESULTATS I DISCUSSIÓ</i>	29
6.1 ENTREVISTES.....	29
6.2 RESULTATS ARQUITECTURA.....	31
6.3 DISCUSSIÓ.....	32
7. <i>CONCLUSIONS</i>	34
8. <i>REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES</i>	35
9. <i>INFORME METACOGNITIU</i>	38

1. RESUM I PARAULES CLAU

ANGLÈS

My work is an investigation of the Molinos where I have searched for the differences and the changes that the town has done during the postwar period. It is an anthropological study.

Los Molinos del Río Aguas is a village located in Almeria. This village has special features: the first one is the way of living, and the second one is the history because there are a lot of ruins.

To reach my objective I have done an anthropological and historical investigation. I search for the information in cultural magazines and also in different interviews of ancient inhabitants of Los Molinos.

Key words: Los Molinos, history, way of living, anthropological, culture, ruins.

CASTELLÀ

Este trabajo es una investigación de Los Molinos que ha identificado las diferencias y los cambios que ha vivido el pueblo desde la posguerra. Consiste en un estudio antropológico de campo.

Los Molinos del Río Aguas es un pueblo que se localiza en Almería. Se caracteriza por su forma de vivir y las restas arqueológicas que se conservan.

Para cumplir mi objetivo he hecho un estudio antropológico e histórico, donde he obtenido la información a partir de revistas culturales y de diferentes entrevistas de personas que han vivido en Los Molinos.

Palabras clave: Los Molinos, historia, forma de vivir, antropología, cultura, restas.

Aquest treball és una investigació de Los Molinos que ha identificat les diferències i els canvis que ha viscut el poble des de la postguerra. Consisteix en un estudi antropològic de camp.

Los Molinos del Río Aguas és un poble que es localitza en Almeria. Es caracteritza per la seva forma de viure i les restes que es conserven.

Per complir el meu objectiu he fet un estudi antropològic de camp i històric, on he obtingut informació a partir de revistes culturals i de diferents entrevistes de persones que han viscut en los Molinos.

Paraules clau: Los Molinos, historia, forma de viure, antropologia, cultura, restes.

2. INTRODUCCIÓ

D'ençà que tinc ús de consciència, he estiuejat en Los Molinos del Río Aguas, per tant aquest lloc té un valor sentimental per a mi. Sempre em passejo i veig les restes dels molins o de les cases, enmig de les muntanyes o en el mateix poble, i em venen milers de preguntes: qui hi vivia?, com s'ho feien per portar l'aigua? Com hi vivien?

Aquestes preguntes han sigut un enigma per a mi, per això he escollit el tema del meu treball de recerca, per poder respondre totes aquestes incògnites. També aquest lloc té uns recursos diferents dels altres pobles; és ecològic i sostenible, cosa que em sembla única i m'estranya molt pel context en què vivim.

Però què és Los Molinos del Río Aguas?

Doncs bé, és una pedania que pertany a Sorbas, Almería i, es troba en el paratge natural del Karst en Yesos de Sorbas. El Karst es tracta d'un conjunt de dolines i formacions cristal·lines (estalactites, estalagmites, columnes, anells, boles de guix i corals) de gran valor científic, didàctic i espeleològic. Totes aquestes formacions es van crear fa sis milions d'anys, per l'erosió de l'aigua.

Les coves més conegudes són la Cova de l'Aigua, és la més gran (8 km), la Cova de Covadura, la més profunda (120 m.), i la Cova del Guix i la Cova del Tresor, les de major bellesa.

Per aquest paratge travessa el Río Aguas, una de les poques lleres fluvials d'Almeria amb aigua superficial permanent. Los Molinos es localitza a la dreta d'aquest riu. A diferència de la resta de paratge, Los Molinos destaca per ser l'únic oasi del continent. Això és a causa de l'efecte de l'aiguamoll. Té un gran valor, ja que es troben espècies molt importants del sud-est peninsular, com per exemple la tortuga Mora.

Una altra raó pel qual he decidit fer aquest treball és perquè, com he esmentat anteriorment, aquest lloc que té molta importància en l'àmbit científic, però també té una història i uns costums. Aquests estan oblidats i per mi tenen el mateix valor, ja que aquest va destacar pel gran nombre i importància que tenien els seus molins per a la zona (d'aquí el seu nom). Per exemple durant un cert temps va haver-hi una hidroelèctrica que donava la llum a Sorbas.

Finalment he de dir que un altre motiu pel qual he decidit fer una investigació de Los Molinos, és perquè l'únic que sé del seu passat és l'esmentat anteriorment. Com ja he dit, any rere any viatjo a aquest poble i crec que ha arribat l'hora de descobrir totes les incògnites i secrets que s'han amagat durant tant de temps.

3. OBJECTIUS

L'objectiu que vull assolir amb aquest treball és veure l'evolució que ha fet el poble des dels anys quaranta fins ara. Amb això sabré perquè el poble s'ha desenvolupat de manera sostenible i ecològica.

Per aconseguir-ho m'he marcat uns objectius: els generals (esmentats anteriorment) i uns específics que són els següents:

- 1- Analitzar els costums, la cultura, l'entorn, l'economia... d'abans.
- 2- Analitzar el poble en si (infraestructures, producció...).
- 3- Analitzar els costums, la cultura, l'entorn, l'economia... d'ara.

4- Fer una anàlisi de les diferències i l'evolució que ha fet.

En conclusió he de veure com era l'economia, la cultura i el patrimoni de temps enrere, per aquest motiu he dividit el meu treball en aquestes tres parts. Primer he d'agafar les dades del passat i, després he de fer el mateix amb la situació actual. Quan ja ho tingui tot faré una comparació per obtenir els resultats de les meves preguntes de recerca: Ha evolucionat el poble? Com ho ha fet? Quines diferències hi ha entre l'abans i l'ara?

4.MARC TEÒRIC

4.1 LA SITUACIÓ A LA DÉCADA DELS 40

A la dècada dels quaranta, España acabava de sortir de la Guerra Civil Espanyola. Aquesta guerra va ser un conflicte social, polític i bèl·lic, iniciat al 1936, on el bàndol republicà i el bàndol franquista lluitaven per establir una república o una dictadura. Aquest enfrontament va finalitzar el 1939, amb la victòria de Francisco Franco i la instauració de la dictadura.

Els anys de la postguerra, van ser difícils:

- **Econòmicament** es trobaven en una situació insostenible, a causa de diferents factors, com per exemple l'autarquia, que volia fer que Espanya fos un país autosuficient. Altres factors van ser l'aïllament internacional i, la destrucció de vivendes i infraestructures. La destrucció del teixit industrial va fer que Espanya es basés en una economia agrària.

La situació econòmica, va portar conseqüències: la fam. La situació era complicada tant en el camp com en les ciutats, però en aquestes últimes era pitjor, ja que tenien més dificultat per accedir a productes de primera necessitat. Gràcies al mercat negre i al estraperlo, podien accedir als aliments de primera necessitat .

- **Demogràficament**, va haver-hi un descens, a causa dels morts al front o per la repressió, la fam, les epidèmies... El nivell de vida de la població va disminuir, això va fer que els treballadors haguessin de treballar més hores (12 i 14 hores diàries). Va influir molt l'exili i l'emigració republicana. Al principi hi anaven a països iberoamericans, però quan va finalitzar la Segona Guerra Mundial, van començar a emigrar cap a països europeus, com per exemple Alemanya (per a la seva reconstrucció) o a França.

- **Socialment**, la gent hi vivia amb por, a causa de la repressió. Franco va establir un orde totalitari. Va eliminar les accions i ideologies que defensaven la república. Això ho fa ver mitjançant els càstigs. Moltes persones van ser torturades, perseguides, empresonades o també denunciades per ser sospitoses d'anar contra el nou ordre. L'exèrcit va tenir un paper molt important per difondre aquesta por.

4.2 ESTUDI DE LOS MOLINOS

4.2.1 PATRIMONI

4.2.1.1 CAMINS

A la província d'Almeria s'han utilitzat les lleres de les rambles com camins naturals, però les dificultats que hi ha, per exemple en Los Molinos o El Tesoro, on es troben estrets congostos, zones inundades amb fang, llacunes, etc, han obligat a buscar altres alternatives.

Aquests camins s'utilitzaven amb fins comercials, per vendre als pobles de la comarca productes, com el guix extret del paratge natural o la farina mòlta de los Molinos. També era la ruta de la gent de Sorbas i Lubrín, anomenats "los marchantes", que anaven a Níjar per treballar amb els xais.

Hi ha diferents tipus de camins segons la seva funció:

"Caminos Reales":

Eren els camins principals, que possiblement coincidien amb els antics camins romans. La seva utilitat era comunicar grans pobles i comarques, i, era per on passaven els carruatges.

Dos eren els camins reals:

1- El camí de Sorbas a Vera:

Aquest camí comunicava la zona de Vera amb el camp de Tabernas, la Alpujarra, Filabres y Guadix. Era una via molt important de comunicació. Al principi coincidia amb el camí d'Almeria, però es desviava d'aquest a la sortida de la Huelga.

La ruta que feia era la següent: La Huelga, Los Yesares, El Barranco del Tesoro (passava per el pont Mora), Río Aguas, Sorbas i finalment Tabernas.

Entre poble i poble passaven per diferents fonts i cortejades.

Aquest camí va deixar de funcionar quan van construir la carretera nacional d'Almeria a Puerto Lumbreras, a finals del segle XIX.

Un element important d'aquest camí, ja esmentat anteriorment, era el Pont de Mora. No se sap exactament quan es va construir, però la primera referència trobada, és en el Libro de Apeo de Sorbas que data del 1573. S'ha trobat citat en un document del 3 de gener de 1724 i en una carta del 1774:

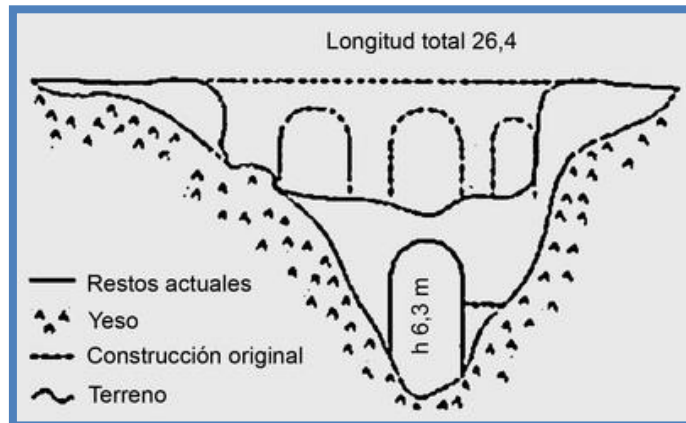
"En el camino que sale de Sorbas para la ciudad de Vera, sin pasar por Bédar, a distancia de una legua hay un antiguo puente que tendrá más de ocho varas de largo y poco menos de 2 de ancho, su nombre es el puente de la mora. Este traviesa un barranco sin agua apellidado el del Tesoro, nombre adquirido por una cueva..." (Apeo, carta 1774).

A més a més dels documents, hi ha una llegenda. Es remuntava a l'Edat Mitjana. Diuen que el rei moro de Granada va demanar que es construís el pont, perquè la reina mora, que venia de Sierra Cabrera, tingués un accés més fàcil. Es va construir en 24 hores, tot i així faltava per posar una pedra. La reina va travessar el pont, per tant la pedra no es va posar. Finalment la reina mora va arribar al seu destí, i el pont es va anomenar : El Puente de la Mora

Tenia una longitud de 26,40 m, una altura de 13,25 m i, una amplada de 3,30 m. Constava de dos nivells d'arcs. En el nivell inferior solament hi havia un arc, i en el nivell superior hi havien tres arcs. L'únic que es conserva es l'arc del nivell inferior.

Pont de la Mora

2- El camí real de Almería:

El camí, com el seu nom indica, es dirigeix cap a Almería. Hi havia una pujada anomenada "la cuesta de Honor", que era molt dolenta per els carruatges. Sabem que les aldees es comunicaven entre si. Aquest camí va perdre part del seu us a partir de la construcció de la carretera de Almería a Puerto Lumbreras. Es va abandonar definitivament amb la construcció de la carretera Sorbas - Venta del Pobre.

La carretera actual Sorbas - Venta del Pobre, es va acabar en la dècada dels cinquanta. Molta gent va estar treballant en aquesta carretera i, els va ajudar econòmicament, ja que estaven passant per una època de males collites.

Es va construir en dos trams: El primer, Sorbas- Los Molinos , al 1956 ja estava acabat. El segon i últim tram va ser Los Molinos - Venta del pobre, es va acabar aproximadament al 1960.

"Caminos de Herredura"

Era el camí que utilitzaven els vianants i les cavalleries. Comunicaven els masos de Los Yesares i el Río Aguas i, eren nombrosos.

Els que anaven o començaven a Los Molinos eren els següents:

1- Camí per el Río de Aguas a Sorbas: Aquest s'iniciava per el camí Real de Vera a Almería, i acabava en el camí Real de Sorbas a Vera.

2- Camí de Los Molinos al Campico: Aquest camí era conegut com "Gafarillos". També creuava el camí Vera Almeria, però es desviava en direcció Molinos (nord) o al mas de Los Barrancones (oest). Aquest últim girava i anava en direcció Los Molinos.

3- Camí del Hueli a Los Molinos : Com indica en seu nom, començava al Hueli, i anava direcció oest, passant per fonts i pobles fins a arribar a los Molinos.

4- Camí de Los Molinos a Sorbas per Urrá: Aquest començava per Los Molinos, passava per El cortijo de Urrá, es dirigia la Río de Aguas, on s'unia amb el camí de Sorbas a Vera.

Camí de Los Molinos
a Sorbas per Urrá

5- Camí del Cerro Colorado: L' utilitzava la gent de Cariatriz, per anar a moldre el cereal a Los Molinos. Aquest camí coincidia amb el de Cariatriz- Tesoro, però es desviava fins arribar a Los Molinos.

"Caminos de Ganado"

Aquest camins eren per el bestiar. Actualment solament es reconeix el de Vereda de Lubrín, però sabem que hi havien més vies pecuàries.

1-Vía Vereda de Lubrín:

Era una antiga via pecuària que travessa Almería i el municipi de Sorbas. Donava pas al bestiar que venia de Baza, Huéscar, Galera i de Sierra de Segura per hivernar.

Aquesta via està plena d'abeuradors com el Pozo Bastillo, el Pozo del Peral o el Cocón .

2. Un altre via pecuària es la que es dirigia a Sierra Cabrera, entrava per los Yesares i, travessava la zona de est a oest.

ACTUALMENT...

Quan la gent va emigrar i va abandonar les seves llars, els camins van començar a ser oblidats i poc a poc van anar desapareixent. Però a finals dels anys noranta, l'Ajuntament de Sorbas i les conselleries de Turisme i Medi Ambient van decidir reconstruir alguns d'aquests camins. L'objectiu que tenien era augmentar el turisme en la zona, per dinamitzar la malmesa econòmica de Sorbas.

Es van reconstruir alguns trams de camí, el primer de tots aquests va ser el que comença des de Los Molinos i acaba al naixement del riu. Aquest sender forma part del Sender de la Mora, de 38km.

Si volem accedir a Los Molinos des de Sorbas hem de dirigir-nos per la CN- 340 direcció Murcia i a un quilòmetre desviar-nos a la dreta. Una vegada hem arribat seguirem les indicacions.

4.2.1.2 ESCOLA:

Abans de la guerra ja hi havien classes en Los Molinos i en El Tesoro.

En Los Molinos van haver diferents escoles: La primera escola es situava en el saló d'una casa particular d'un veí del poble anomenat "Cabailas". Després es va construir una altre en la part alta del poble.

L'ultima escola que va haver-hi, es va construir aproximadament als anys seixanta, però va tancar.

Per la zona hi havien altres escoles, on acudien els nens d'altres masos: A los Molinos hi assistien els nens de la Urra y del mas del Hoyo i, a l'escola del Tesoro hi anaven la gent de los Perales de las Canales, la Cerrada y Carrasco.

Els llocs on es situaven eren els següents: Molinos, el Tesoro, el Hueli, La Herrería i Campillo de Honor.

Les classes les feia un mestre i, per la nit, les feien persones que no tenien títol, però estaven suficientment capacitades per fer aquesta feina. Els professors eren unes persones molt respectades en el poble. L'escola era mixta de nens i nenes. Estaven separats per grups: el primer grup i el segon grup. Aquesta divisió era segons la dificultat; per una part estava la gent més jove i que tenien més dificultats, i per l'altre la gent que tenia un nivell més alt.

Les escoles no tenien molts recursos: el material era bàsic. Utilitzaven llapis, goma d'esborrar i, una cartilla on aprenien a llegir. Les infraestructures de les escoles estaven en molt mal estat; no tenien ni llum ni aigua. Un exemple és l'escola del Tesoro: no tenien aigua i, havien de baixar a una font al costat del riu. Quan hi havien crescudes el riu tapava la font i es quedaven sense aigua.

L'escola es començava aproximadament a l'edat de sis o set anys, però molts no hi podien anar, ja que estaven treballant al camp.

Quaderns que utilitzaven els alumnes

Profesores en el Hueli.

ACTUALMENT...

L'escola de Los Molinos va tancar quan van posar el transport públic per anar a l'escola de Sorbas. Va passar el mateix amb les escoles dels altres masos. Actualment, en Los Molinos només queden restes, però sabem que els últims alumnes que va tenir l'escola van ser Filomena Martínez i la seva germana.

Ara en Sorbas hi ha un institut, una escola i una llar d'infant. Hi ha un autobús que passa per les diferents pedanies. En Los Molinos hi ha tres nens que agafen aquest bus.

Al no haver centres per fer batxillerat s'han d'anar a un internat que paga la junta d'Andalusia.

L'última escola de Los Molinos

4.2.13 SÈQUIA

Els ciutadans de los Molinos, sempre han utilitzat l'aigua del riu Aguas. Aquesta aigua s'utilitzava per regar, per moure els molins fariners i la central hidroelèctrica del llogaret.

Perquè arribés a los Molinos, es va crear una sèquia, es a dir, una excavació llarga i estreta, que la seva funció es conduir l'aigua dels llocs de captació fins a les poblacions.

La sèquia es situa a uns tres-cents metres més avall del riu, on es troba un dic. L'aigua del dic entra en un canal principal per una sèrie de dotze túnels, que forma l'altre costat del dic.

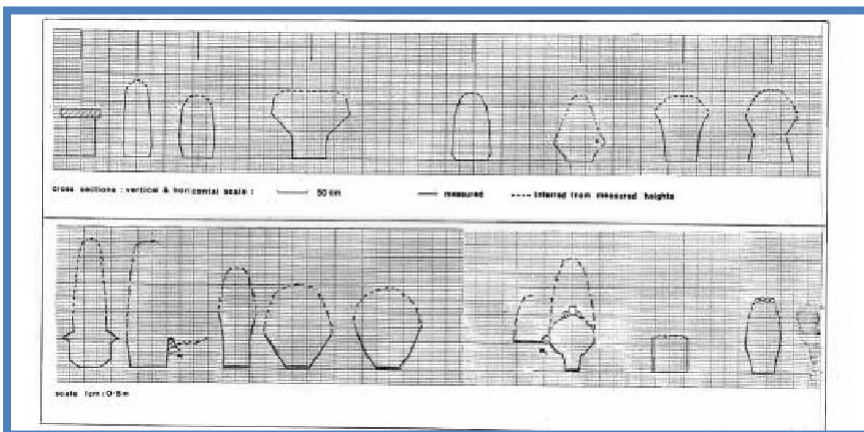
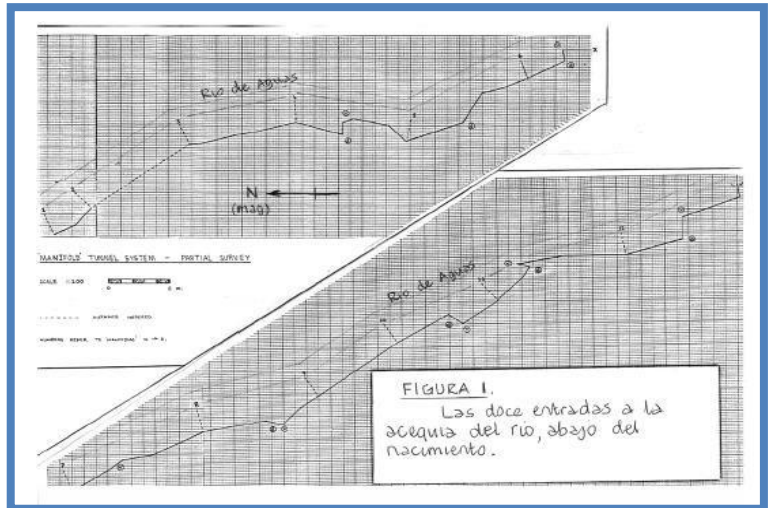

Més endavant la sèquia passa per moltes fissures i cavernes.

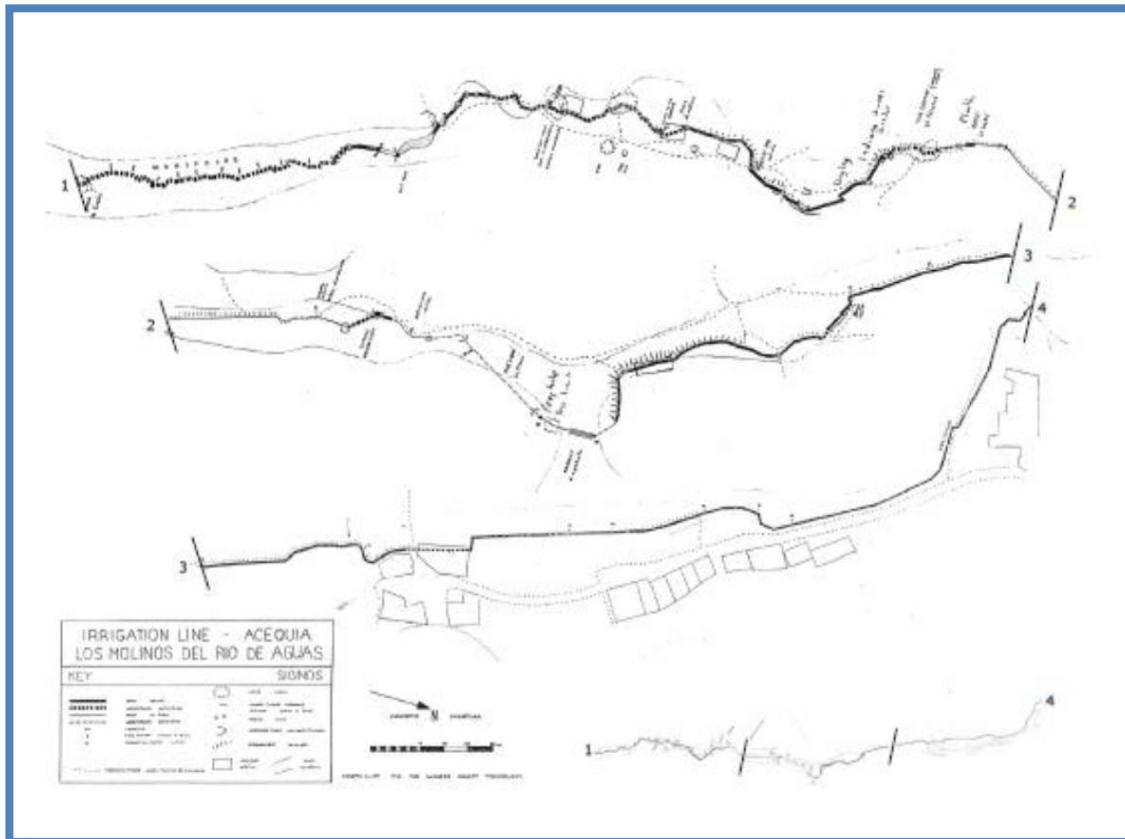
En la ruta hi ha diverses uniformitats. Això te la funció de protegir la sèquia quan hi ha tempestes. També es produeix un fenomen anomenat Efecte Venturi, que minimitza el flux d'un fluid quan es sotmet a alta pressió. En el nostre cas ho fa quan hi ha molta aigua. A més, el túnel principal, fa el curs en zig-zag per reduir la velocitat de l'aigua.

El seu origen romà ; la prova està en les marques del cisell en les parets dels túnels, en les dotze entrades, nombrades anteriorment i, el túnel que les uneix. Però van ser els àrabs qui van perfeccionar el seu ús i, qui van donar la forma definitiva a la xarxa de sèquies i al seu aprofitament hidràulic.

Molta d'aquesta informació la tenim gracies a Joe Cliff. Aquest, era un treballador de Sunseed, una ONG britànica que hi ha als Molinos. Va dirigir les reparacions de la sèquia després de les pluges, ja que necessita un manteniment constant (l'eliminació del sediment, vegetació, etc.), sobretot en hivern quan el riu va molt crescut, el dic és arrossegat per el corrent i els canals s'omplen amb tones de grava i sorra. Fent aquesta feina va decidir registrar els detalls dels canals i les seves rutes.

Mapes de la sèquia. El primer mostra les dotze entrades, el segon les diferents cavernes que hi ha i, el tercer el recorregut sencer.

ACTUALMENT...

Los Molinos es un poble que s'ha desenvolupat d'una manera sostenible, ja que no te connexions d'aigua i de llum; l'energia l'obtenen de plaques solars i l'aigua l'obtenen del riu.

Per obtenir l'aigua encara utilitzen la sèquia, però han instal·lat un altre sistema: la bomba d'ariet. Es una bomba hidràulica que trasllada l'aigua de la sèquia per tot el poble. Utilitza l'energia de la caiguda d'una petita quantitat d'aigua, que cau des de dos metres d'altura. Això produeix la suficient energia per impulsar aigua cap a amunt (porta cinc litres per minut), per tot el camí i per el poble, fins a dos quilòmetres i vint metres més amunt.

Tot i això ,ara ha disminuït el nivell de l'aigua a causa de l'extracció il·legal d'aigua de l'aqüífer de Los Molinos.

4.2.14 ARQUITECTURA

En Almería hi ha una calcificació de l'arquitectura segons el tipus de coberta, la inclinació i el material utilitzat. Aquesta calcificació és la següent:

- Arquitectura del litoral, aquella que té terrats.
- Arquitectura de l'interior, aquella que té la coberta inclinada amb la teula de ceràmica.
- Arquitectura de muntanya, presenta les cobertes inclinades i de pedra.

Dels tres tipus, la que més es caracteritza amb Los Molinos és la litoral. Aquesta arquitectura es troba en tota la costa d'Almeria i en zones molt llunyanes al litoral. La seva coberta és similar a la que hi ha en zones pròximes a Granada y Murcia, però és més característic en Almeria.

Els seus edificis són compactes, generalment no tenen patis interiors i les cases són blanques. Per no tenir problemes d'il·luminació instal·len una claraboia, es a dir una finestra situada en el sostre o en la part alta de les parets, per on entra la llum.

Molts edificis tenien forns, vanos i porxos, sobretot en les ares on han sigut important la producció del raïm de taula, ja que feia la funció de petit taller domèstic.

Dins de l'arquitectura litoral podem distingir tres grups:

- Arquitectura de La Alpujarra.
- Arquitectura llevantina.
- Arquitectura "abovedada"

D'aquest tres grups Los Molinos pertany a l'Arquitectura llevantina. Aquesta ocupa bona part de la costa meridional d'Almeria, puja per la part occidental i ocupa tota la part llevantina (Carboneras, Mojácar, Garrucha, Vera, Cuevas del Almanzora y Pulpí), d'aquí el seu nom.

Els murs de els edificis d'aquesta zona estan compostos per pedra i fang, pedra i cal o pedra i guix. Tot això depèn de la proximitat que tinguin amb les canteres i de la disponibilitat econòmica. Los Molinos utilitza la combinació de pedra i cal, ja que a prop tenen la cantera de Yeso de Sorbas.

El sòl de l'edifici està format per morter de calç (combinació de calç, sorra i aigua) i la llosa ceràmica.

Les vivendes es cobreixen amb launes o royas, que són argiles impermeables comuns en les terrasses. Aquestes terrasses tenen sobre el fustam (es el conjunt de bigues i fustes que s'empra per a la construcció d'un edifici) un canyís , es a dir, un teixit fet amb canyes que s'utilitza per construir sostres o parets. Això protegeix de la humitat amb diversos tipus de guix. A sobre es posen les launes o royes, directament o amb una capa de terra o guix interposada.

Imatge d'un sostre

Tenen desguassos per evacuar les aigües de les pluges. També tenen llar de foc i dispositius d'il·luminació i ventilació, anomenades "tragaluz", "trapa", "lucana", "luneto" o "claraboya".

Les portes i les finestres són normalment petites i, es més corrent veure una planta baixa, que no una casa amb molta altura. Quan existeix més d'un nivell, la cuina es col·loca en la planta baixa, en una estanca d'usos múltiples i, s'accedeix directament del carrer o a través d'una entrada interposada. L' escassa decoració que hi ha es concentra en la cuina, sobretot en la campana.

Entre les altres habitacions, les més grans, són les que tenen una funció econòmica, com per exemple les quadres o els corrals. No tenen pati, com a molt tenen un descobert per els animals.

Juntament a aquest edificis o pròxims a ells trobem la presència de cúpules i bovades d'aljubs i tancs per emmagatzemar l'aigua. Allà on els aqüífers permeten agafar l'aigua hi han pous.

Els edificis com els molins o les almàsseres solament destaquen per el seu volum.

ACTUALMENT...

Les cases conserven la mateixa estructura. La causa es una sèrie de normes que has de complir abans de fer una construcció en un paratge natural:

DESCRIPCIÓ GENERAL DE LES NORMES

- No es pot modificar la planta o secció.
- No alteri desmunts i terraplens.
- No podeu utilitzar la construcció d'obres de drenatge.
- No afecti espècies de flora amenaçada.
- El ferm sigui terreny natural compactat o les aportacions externes siguin de pedra menuda, ha de ser una tonalitat similar a la del terreny circumdant.
- Un cop finalitzada l'obra, no han de quedar senyals de la mateixa o restes de materials ni aplecs als voltants.

Queda prohibit:

- Les instal·lacions de producció d'energia elèctrica, excepte les necessàries per proveir les demandes energètiques internes de l'espai, han de realitzar-se en tot cas amb fonts d'energia renovable.
- Les infraestructures de serveis de telecomunicacions.
- La ubicació d'abocadors de residus de qualsevol naturalesa i instal·lació de plantes de tractaments, eliminació o transferència de residus de qualsevol tipus.
- La instal·lació de parcs de vehicles, magatzems de ferralla i instal·lacions similars.
- La construcció de pous cecs o fosses sèptiques.
- La construcció d'aeròdroms i heliports.
- La construcció d'instal·lacions destinades a retenir aigua o emmagatzemar-la quan es localitzin a la conca vessant dels embassaments.
- La instal·lació de senyals, llevat de les exigides en disposicions legals, així com qualsevol tipus de publicitat, quan no estigui vinculat a l'ús públic i gestió de l'espai.

Com podem observar s'ha seguit estrictament l' estructura original de la casa i no s'ha de danyar el terreny.

4.2.2 ECONOMIA:

Sorbas, tradicionalment ha estat terrissaire. Al segle XIX es podien comptar 24 fàbriques que donaven treball a gran nombre de famílies. L' agricultura també ha estat important pel cultiu tant d'hortalisses com de cereals, ametllers i oliveres. Això últim ho podem veure en Los Molinos. La seva economia, abans de la Guerra Civil, es basava en l'agricultura (tant de secant com de regadiu) i sobretot en la molineria, que va tenir molta importància en la zona.

4.2.2.1 MOLINS

Hi havien diferents tipus de molins: molins de farina, molins d'oli i molins de llum. Tots es situaven al costat del riu Aguas. No se sap exactament des de quan existeixen, però es creu que des de l'Edat Mitjana.

Des de que neix el riu, fins més enllà dels límits del paratge natural, s'han registrat aproximadament 13 molins hidràulics, tres d'ells destinats a l'oli. També cal destacar la central hidroelèctrica de Los Molinos.

1- Molins fariners:

Les primeres referències trobades dels molins fariners les trobem en el llibre de Apeo y Repartimiento de la Villa de Sorbas. Aquí ens diu que hi ha dos rius: el Mora, que no és molt cabalós i, el riu Aguas, que és tot el contrari; es tan cabalós que fins i tot, a l'estiu es podia regar amb la seva aigua.

Els molins fariners que ens trobem són hidràulics, és a dir, que necessiten la força del riu per funcionar. Per això els trobem a les rambles, al costat dels rius o a prop de tots dos llocs.

Gracies també al llibre anomenat anteriorment, sabem quants molins hi havien aproximadament en diferents segles, per exemple, al segle XVI hi havien 14 molins:

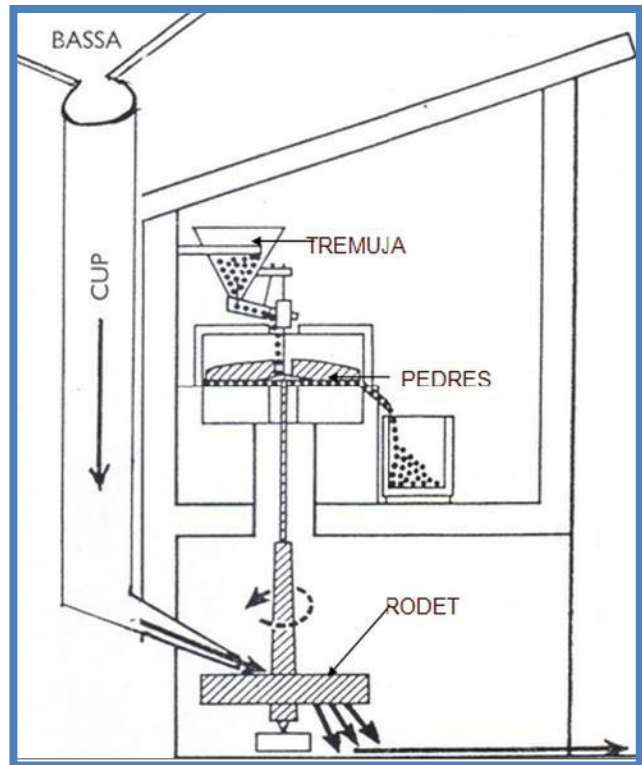
"Preguntados quantos molinos ay en la dcha villa En estos dos Rios dixieron onze molinos.."(libro Apeo).

El seu funcionament era el dels molins hidràulics:

1- Instal·lació hidràulica: primer captaven l'aigua amb un canal i la portaven fins al lloc on l'emmagatzemaven. Aquesta aigua passava per un cup de fins a dotze metres d'alt per aconseguir una major empenta de l'aigua. El raig d'aigua queia al Rodet, el feia girar transmetent el gir a les pedres del pis superior a través d'un eix o arbre.

2- Mecanisme de rotació: està compost per dos elements: una roda de fusta o metàl·lica amb una sèrie de pales anomenada rodet que rep l'empenta de l'aigua i gira horitzontalment; i un arbre compost per una part superior de ferro que creua la pedra inferior per unir-se a la superior.

3- Mecanismes de mòlta: consisteix en dues pedres cilíndriques La superior o mola de dalt és mòbil i els seus girs sobre la de baix o mola sotana (es manté fixa) provoquen el fregament per moldre el gra. El cereal s'emmagatzema en una tremuja de fusta de forma tronc-piramidal invertida per poc a poc caure pel forat central i la converteixen en farina que va a parar a un calaix de fusta o farinera. Hi havia la possibilitat de regular el gruix de la farina variant la separació de les pedres.

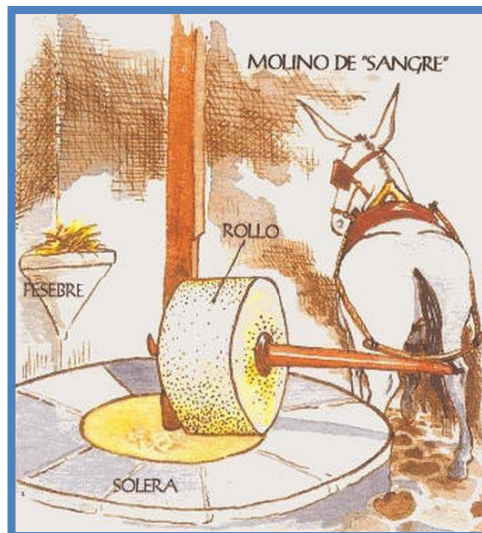
Aquest és un molí fariner.

2- Molins d'oli o almàssera

En les aigües del riu Aguas, funcionaven tres molins d'oli: Un en los Molinos, un altre en el Pago de la Herrería (estava al límit del paratge) i per últim un en La Huelga.

L'almàssera de Los Molinos es trobava en la part alta de l'aldea. Va ser construïda en els anys quaranta.

Al principi el seu mecanisme era amb cavalleria, per tant era un molí de sang. El seu mecanisme és senzill: l'animal arrossega o empeny una barra horitzontal que fa donar voltes a un eix vertical (arbre), a partir del qual el moviment es transmet a l'element que ha d'executar el treball, per exemple, les moles.

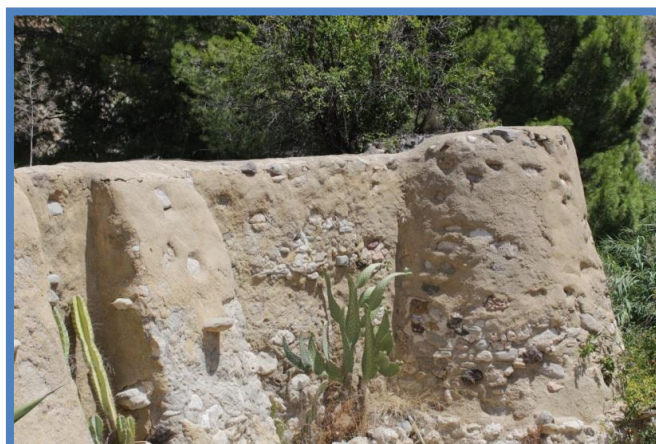
Més tard, en els anys seixanta, van instal·lar un motor amb dièsel.

Actualment es pot veure el molí en ruïnes. Es conserven les pedres de la base del molí i es poden distingir dos tipus: una més antiga de calcària i, un altre de granit. També es conserven diferents peces del molí, com els decantadors a on s'emmagatzemava l'oliva.

3- Molí de la llum

Tot i que aquest molí no pertany als anys de posguerra va tindre tanta importància que cal esmentar-lo. En Los Molinos va estar funcionant una central Hidroelèctrica que donava llum a Sorbas. No se sap exactament la data però es creu que va ser en els anys vint.

L'empresa va tancar i tot els seus béns s'ho va quedar el jutge de Sorbas.

DESPRÉS DE LA GUERRA CIVIL...

La dècada dels quaranta es caracteritza per ser anys de misèria i fam. Hi havien pocs productes i els preus eren alts. Els aliments bàsics van patir un increment de 700% i el cost de vida va superar el 500%. Tot això va comportar conseqüències: el nivell de vida va disminuir, van ressorgir malalties, com per exemple la tuberculosi, va incrementar la mortalitat, sobretot infantil, etc. i tot això ho podem veure reflectit en Los Molinos.

Després de la Guerra Civil molts molins van ser abandonats a causa dels controls i de les lleis del Servei Nacional . Algunes lleis eren perjudicials per els moliners, com per exemple la del 25 de Novembre de 1940, que tots els molins d'oli havien de tancar. Un altre llei molt estricta, era la de no moldre més d'uns determinats quilos.

LEY DE 25 NOVIEMBRE DE 1940 por la que se faculta al Delegado Nacional del "Servicio Nacional del Trigo" para ordenar la clausura de molinos maquileros.

El gran número de molinos maquileros que existen en España, y la dificultad consiguiente de ejercer sobre ellos una estrecha vigilancia, son circunstancias que determinan sea grande la cantidad de trigo que se moltura sin sujeción estricta a las normas establecidas por las Autoridades competentes. Estos hechos originan graves dificultades para el normal abastecimiento de trigo de la Nación, sobre todo en años de escasa cosecha como es el actual, haciéndose preciso, por consiguiente, tomar con carácter transitorio medidas restrictivas que terminen con este estado de cosas.

Por todo lo cual,

DISPONGO

Artículo primero.-Queda facultado el Delegado Nacional del Servicio Nacional del Trigo para ordenar la clausura, durante la actual campaña triguera de los molinos maquileros que estime conveniente.

Artículo segundo.-Se derogan cuantas disposiciones se opongan al cumplimiento de esta ley.

També va influir molt l'emigració. Les terres eren abandonades, no hi havien suficients collites, la molineria no era rentable i, poc a poc es van anar tancant els molins. A final

"Sunseed tecnologia del desierto"

Es una organització fundada al 1986 i es va establir en Los Molinos en el 1987. Tenen dos objectius: volen demostrar un estil de vida sostenible i el maneig de terres seques. Per aquest motiu utilitzen molts mètodes de baixa tecnologia per impactar el menys possible al medi ambient (l'electricitat s'obté de panells fotovoltaics, tenen forn solar, etc) S'organitzen

en diferents departaments que acullen a un gran nombre de voluntaris interessats per formar un món sostenibles.

4.2.3 CULTURA

4.2.3.1 FESTES LOCALS

Balls

Tot i que treballaven tots els dies menys el diumenge (de vegades si hi havia molta feina en el camp també hi anaven) tenien temps per organitzar balls.

Els balls es feien en una casa en concret, la que tenia el saló més gran. Ell lloc on més balls es feien eren en los Molinos. Allà anava la gent d'altres masos, com per exemple els del Tesoro o el de los Perales.

Els mateixos feien la música i ballaven les carreres, pasdobles o las coplillas de San Gonzalo.

San Gonzalo

San Gonzalo era un sant molt admirat en Los Molinos i en els altres masos.

El portaven de mas en mas en un ase i embolicat amb una manta. Dies abans de que arribés el sant s'avisava a tothom. Quan ja estava en el poble es col·locava en una taula i es decorava amb les millors plantes, petxines i branques d'arbres.

Ja instal·lat li feien promeses. Es posava, per exemple, un nen malalt o un animal malalt i es recitaven les següents paraules : ¡ Ay San Gonzalo bendito! siempre y cuando me lo salves te velo tanto tiempo.

Els diumenges es reunien tots els veïns i ballaven, resaven i cantaven per el sant.

Algunes de les cobles (ells les anomenen flores) que cantaven eren aquestes:

*Revista cultural de l'Afa (número 12).

1*

San Gonzalo de Amaranto

Flor de laurel

La salud te pedimos

Para Manuel

2*

San Gonzalo de Amaranto

Ay santo mío

Mira como te bailo lo prometío

San Gonzalo de Amaranto

San Gonzalo era un Sant de Cariatriz, que va ser substituït per San Ramón. Això va ser degut per el Tío Ramoncito, un important pagès de la zona. Ell va donar terres per el cementiri i també va participar en la construcció de l'Església. Tot això ho va fer amb una única condició: El patró s'havia d'anomenar Ramón. Llavors San Ramón de Nonato va anar agafant més importància i, poc a poc, San Gonzalo es va anar oblidant de Cariatriz.

Hi ha una hipòtesis que explica que la festa, com tenia molta popularitat entre els altres masos, quan San Gonzalo s'estava oblidant en Cariatriz, els

altres masos van aprofitar i li van donar més importància a San Gonzalo, ja que aquests no tenien cap patró.

Tota aquesta informació la tenim gracies a l' investigació de Andrés Pérez Pérez. Li van comentar que hi havia un sant en Cariatriz, on viva ell. Va donar la casualitat que no sabia de la seva existència, va buscar un article en La voz de Almería i, efectivament aquell sant va existir. Així va començar la seva investigació. Poc a poc, a partir de testimonis, va anar descobrint tot el que sabem ara i va trobar el sant.

L'origen d'aquest sant es Portugal, en el segle XIII. El seu ball s'ha practicat en convents on veneren la seva imatge. Principalment són Portugal, les seves colònies i Màlaga, Zaragoza, Turel i Almagre.

Festa de Los Molinos

També en Los Molinos es va realitzar una festa en el mes de setembre. L'alcalde organitzava cada any una comissió de festejos i, ells eren els responsables d'organitzar-la. Per recaptar diners, anaven casa per casa, arribaven fins el Tesoro. Si sobraven diners li donaven a l'alcalde. Una peculiaritat d'aquesta festa, era que la primera vegada que tocaven els músics, havien de fer-ho a casa de l'alcalde, solament per a ell. A part de la banda, feien carreres en cinta de cavalleria, també hi havien paradetes per els nens, etc.

Van deixar de queixes de l'Església; li demanaven fer una ermita per els anys que portaven celebrant la festa. El problema no era l'ermita, ja que la podien fer ells, el problema era el sant, perquè no tenien suficients diners per pagar-lo. Finalment l'alcalde va decidir no fer més la festa.

ACTUALMENT...

Avui dia no es celebra cap festa a Los Molinos. L'únic esdeveniment que es fa es *El festival de l'aigua*. Aquest festival vol denunciar les pràctiques d'agricultura que estan amenaçant a Los Molinos. Ho organitzen tot els habitants del poble i fan diverses activitats; mercat artesanal, una taula informativa i dos passejos didàctics reivindicatius del Río Aguas. També fan xerrades d'activistes i experts, balls tradicionals i tallers per a nens.

4.23.2 CASAMENTS

En època aquella època, l'important era casar-se per l'església. Els vestits blancs eren més propis de núvies de classes altes. En els anys quaranta la núvia vestia amb colors foscos o inclús negre, a causa de la seva situació econòmica. El menjar en moltes ocasions era un auster berenar o menjar amb els familiars més importants.

A mesura que passaven els anys hi havien petits canvis i, ja en els anys cinquanta, la major part de les núvies es casaven amb vestit llarg i blancs. Això també va passar

als anys seixanta i setanta a causa del desenvolupament econòmic, els casaments anaven cobrant major magnitud i el pressupost permetia augmentar la llista dels invitats. Tot i així les celebracions seguien sent molt pobres.

Aquestes són unes imatges d'un casament del 1961 de la zona

ACTUALMENT...

Els casaments s'han anat desenvolupant amb el pas del temps. Com em dit abans, als anys seixanta i setanta ja anaven cobrant magnitud. Als 80, van començar a aparèixer les primeres empreses de càtering i, definitivament, als 90 i al 2000 va ser quan el sector nupcial d'Espanya va fer un gran canvi.

5.METODOLOGIA

El meu treball és un estudi antropològic de Los Molinos. Em centro en l'època de la postguerra, perquè així puc obtenir més informació, ja que el meu treball és un treball de camp, és a dir, que a part de la informació bibliogràfica una gran part l'obtinc de les entrevistes.

El que vull fer una vegada recollida tota la informació, és comparar i veure l'evolució que ha fet des dels anys quaranta fins ara. Per aquest motiu he dividit el treball en tres parts:

Patrimoni: Aquí analitzaré l'arquitectura i les infraestructures del poble (les cases, els camins, l'escola i la sèquia).

Economia: Estudiaré en què es basava la seva economia (la importància dels molins i l'agricultura).

Cultura: Per últim investigaré com eren les festes locals i els casaments.

5.1 INFORMACIÓ

Una part de la informació és bibliogràfica. Aquesta l'aconseguiré de l'Afa, la revista cultural de Sorbas. Fins ara s'han fet 27 revistes, d'aquestes vint-i-set, la número vint està dedicada especialment a Los Molinos i, a més a més en les altres revistes hi ha articles que poden ser útils per la meva recerca.

A part de les revistes, tinc localitzats diferents llibres on puc extreure informació de l'arquitectura de les cases i, un periòdic on hi ha articles que em poden fer falta: La Voz de Almería.

L'altra part d'informació l'extrauré d'entrevistes, i d'una comparació arquitectònica.

ENTREVISTES

Quasi totes les persones que vivien antigament, es troben en Sorbas, un poble a cinc quilòmetres de distància de Los Molinos.

Hi ha tres tipus d'entrevista:

Entrevista estructurada o planificada: aquestes són les que segueixen un ordre de preguntes molt estricte amb la finalitat de sortir-se del guió a l'entrevistat.

Entrevista semi -estructurada o semi -lliure: Té la finalitat de conèixer o abastar una problemàtica determinada a partir d'un guió predeterminat.

Entrevista no estructurada o lliure: El seu objectiu és obtenir dades en una àrea que pot ser de gran interès pel públic o per a la investigació.

Jo utilitzaré l'últim tipus d'entrevista, és a dir, l'entrevista no estructurada o lliure, perquè el que necessito és informació per a una investigació i no vull conèixer una problemàtica ni fer sortir del guió a l'entrevistat.

Com vull fer una bona entrevista, la meva tutora em proporcionarà material per fer- ho, però abans he cercat informació i els punts principals són:

Selecció d'informants: He de triar a les persones que vull entrevistar.

Preparació de les fitxes biogràfiques: Abans d'entrevistar a la persona, seria necessari saber qui és.

He de fer un llistat d'aspectes sobre el que vulgui parlar i ajuntar-los per apartats, per exemple: apartat de festes, apartat de cases, etc.

He d'elaborar un llistat de preguntes obertes i tancades. L'objectiu és obtenir la màxima quantitat d'informació, per això, he de fer tantes preguntes com sigui necessari (mínim 15 preguntes).

Preguntes obertes: Són molt generals i admeten varietat de respostes.

Preguntes tancades: serveixen per desenvolupar un tema

Cal endreçar les preguntes de forma coherent, és a dir, les primeres preguntes han de ser fàcils i còmodes, així li donem confiança a l'entrevistat.

Per últim, seria necessari utilitzar algunes **tècniques o consells**

-Cal cercar un lloc tranquil i còmode per l'entrevistat.

-També he de transmetre confiança, seguretat i cortesia.

-He d'improvisar. Sobre la marxa, a vegades, caldrà afegir preguntes segons les respostes que us vagin donant.

-He d'escoltar. Els informants han d'explicar tot el que vulguin, encara que em sembli que no responen la pregunta.

- Finalment en acabar, he d'agrair molt la seva col·laboració.

Les preguntes que faré seran útils per veure com era la vida quotidiana en Los Molinos i també intentaré recollir informació sobre aspectes, que de manera bibliogràfica, no puc accedir.

COMPARACIÓ

L'entrevista em pot proporcionar molta informació sobre la manera de viure, però respecte a l'arquitectura no. Per aquest motiu he decidit fer una comparació entre dues cases: una restaurada o arreglada durant els anys i, una altre que no s'ha reformat. Hauré de fer-li fotografies a totes dues i demanar el plànol de l'antiga.

5.2 CONCLUSIONS

En conclusió, he dividit el meu treball en tres parts (Patrimoni, economia i cultura), la informació l'obtindrè de fonts bibliogràfiques i d'entrevistes, i és necessari que faixi una comparació de dues cases .

6.RESULTATS I DISCUSSIÓ

6.1 RESULTATS ENTREVISTES

Tant en Miguel com la Filomena són de la dècada dels seixanta, per tant ens centrarem en aquesta època.

Economia i demografia

Als anys seixanta, en Los Molinos hi havia molta població. Això és a causa de la "bona" economia de l'època. Estaven construint la carretera de la Venta del Pobre, per tant hi havia molts treballadors (aproximadament ocupaven 300 llocs de treball) i, la gent no emigrava, és més, venien d'altres masos. Hi havia excepcions, com el pare de Filomena, que s'anava a treballar a fora per temporades.

Tot i que la construcció donava treball, molta gent seguia treballant en les terres i en els molins, que pertanyien a la gent rica.

Les famílies no eren molt nombroses, com a màxim tenien quatre fills o filles.

La vida en Los Molinos era molt comunitària. En tot el poble tenien un forn per fer pa, això vol dir que s'havien d'organitzar. També feien una neteja de la séquia, quan era necessari es reunien i, l'aigua la treien d'una font que hi havia en el mateix poble.

Escola

Els nens i nenes començaven l'escola amb dotze anys i, normalment anaven com a molt sis anys . Aprenien les coses bàsiques: escriure i llegir. Les classes eren mixtes i no estaven dividides per edats, per tant el mètode d'ensenyament era diferent: el professor o professora donava als nens i nenes unes enciclopèdies, deia la feina que havien de fer i després la corregia. Sobretot feien molts dictats i redaccions. El material era el bàsic: goma i llapis, però la professora utilitzava la tinta.

Aquesta era una persona molt respectada tant en el poble com pels alumnes, però per la falta d'atenció del govern, van deixar d'anar i va ser quan van posar el transport públic per anar a Sorbas. A Sorbas l'escola funcionava igual que en Los Molinos.

Festes

No solament s'ajuntaven per fer feina, també se sabien divertir. Ho feien amb els balls dels caps de setmana. També feien jocs o treballs manuals si tenien temps.

A Los Molinos no hi havia església per tant les bodes i les comunions es feien a Sorbas. Quan moria algú també s'enterrava a Sorbas, però la vetlla es feia a casa. El metge també es trobava allà. Quan alguna dona es posava de part havien d'anar a Sorbas a buscar-lo.

Política i seguretat

En aquella època no hi havia seguretat, tampoc feia falta. Ja que els problemes més importants eren les baralles per les terres o per altres motius. Sobre política es parlava; el poble ja sabien qui era d'esquerres i qui de dretes.

Causa del despoblament

Per finalitzar, un altre resultat obtingut ha sigut la causa de la despoblació. La carretera va acabar de construir-se en sis o set anys, per tant l'economia va patir una davallada. I el factor que més importància té aquí és l'aigua. Los Molinos era un poble on mai havia faltat l'aigua, però va haver-hi una gran pluja. Aquesta va provocar una sequera, per tant no podien conrear (recordo que molts molins funcionaven amb l'acció de l'aigua) i la font d'aigua potable va desaparèixer. No van poder trobar-la.

Com ja sabem, l'aigua és una necessitat bàsica, per tant els habitants de Los Molinos a poc a poc van anar abandonant el seu poble.

6.2 RESULTATS ARQUITECTURA (CASA ROSA)

Primer he de comentar que, tot i que hi ha alguna diferència entre les dues cases, es pot veure com generalment la casa de Mika conserva alguns elements característics de l'arquitectura tradicional.

A continuació especifico en quins punts s'assemblen i es diferencien:

Semblances

- Les dues tenen el sostre de canyís.
- Conserven la xemeneia i els "forats" per posar la decoració.
- Tenen les finestres i les portes petites.
- Les dues tenen més d'un pis, per tant la cuina es troba en la planta baixa.

Diferències

- Una diferència que hi ha és que la casa rosa conserva més detalls antics, que no pas la casa de Mika i Yolanda. Per exemple els corrals, el forat que comunica la casa amb el corral, l'habitació desconeguda, etc.
- També cal tenir en compte que la casa de Mika i Yolanda s'ha anat arreglant, per tant al llarg del temps s'han anat afegint materials més moderns i resistents.

6.3 DISCUSSIÓ

Quasi tots els meus resultats coincideixen amb el marc teòric, dic quasi tots perquè he descobert diferents fets:

- Per començar, jo pensava que la causa de despoblació era la fam provocada per la guerra i, com us he anomenat anteriorment, no és així.
- També he acabat de veure com eren les escoles antigament, és a dir, com s'organitzaven...
- Una cosa que m'ha sorprès era que les noies també anaven a l'escola. Tampoc sabia que van posar transport per anar a l'escola de Sorbas perquè els professors de Los Molinos van deixar d'anar-hi. Això em fa pensar que les escoles rurals sempre han estat oblidades i menyspreades.
- Realment no pensava que tenien tantes dificultats per accedir a les necessitats bàsiques. Jo creia que almenys hi havia un metge que passava cada dos o tres dies.
- Vaig descobrir que hi havia un forn comunitari, i que l'era es conserva.
- Per finalitzar, en l'àmbit de l'arquitectura he descobert que moltes de les restes tenen un color blau.

Les meves hipòtesis del treball eren les següents: Com ha evolucionat el poble? Quines diferències hi ha entre l'abans i l'ara? Doncs bé, gràcies a l'estudi fet amb la metodologia i el marc teòric, he pogut respondre les meves hipòtesis:

Los Molinos és un poble que (com altres) al llarg de la història s'ha anat desenvolupant. Però per culpa de la crisi que van patir (és a dir, la sequera i les dificultats econòmiques) es va despoblar. Això ha fet que es produís un gir en la seva evolució.

Els nous pobladors van decidir fer les coses de manera sostenible, respectant la natura i l'essència del poble. Per aquest motiu en molts aspectes ha canviat, però d'altres conserven les formes de vida i costums del passat.

Respecte al patrimoni, els pobladors van decidir utilitzar la séquia (afegint la bomba d'ariet), però aquesta aigua no és potable. Així que la solució que van trobar va ser anar a buscar-la a altres pobles del costat. La instal·lació de llum no és comunitària, cadascú té la seva placa solar. Amb tot això es pot veure perfectament com utilitzen mètodes del passat (anar a recollir aigua) i moderns (les plaques solars).

També cal esmentar els camins. Els antics camins han desaparegut. Els habitants no els necessitaven, per tant no va fer falta reconstruir-los (tot i que l'ajuntament va reconstruir alguns). Igualment si el poble hagués superat la crisi, amb la construcció de la carretera hagueren desaparegut.

En l'evolució de l'arquitectura hi ha hagut pocs canvis. Les cases del poble conserven la xemeneia, les finestres i les portes són petites, cap d'elles té pati. Algunes (la majoria) tenen el sostre de canyís, però d'altres utilitzen materials més moderns. Respecte a aquest últim aspecte del material, passa el mateix, no solament estan construïdes de pedra i guix, sinó que lògicament utilitzen altres materials per donar-li més consistència. Per finalitzar, m'he fixat que les cases en ruïnes, per l'interior, tenen un color blau. Les edificacions d'ara no coincideixen amb aquest fet.

La causa de què no hi hagi un avenç, és per les estrictes normes de construcció en el paratge natural. Per exemple, els habitants no poden ampliar la casa, l'exterior ha de ser d'una tonalitat semblant al terreny, no ha d'afectar a les espècies de flora amenaçada, etc.

En Los Molinos abans de la guerra va haver-hi dues escoles: la primera, en la casa del "Cebailas" i, la segona ja es va construir un edifici, en la part alta del poble. Més tard, durant la postguerra es va construir un altre, però per la falta d'atenció del govern, els professors van deixar d'anar, per tant en els anys seixanta va desaparèixer l'escola de Los Molinos. Actualment els nens i nenes del poble van a l'escola de Sorbas o a la d'altres llocs del costat. A Sorbas hi ha institut i escola, però com que no hi ha centres per fer el batxillerat, els alumnes han de marxar.

En general, l'actitud del professor ha canviat durant els anys. Ara no fan càstigs tan durs.

La manera de fer classe també és diferent, ja que el sistema educatiu ha canviat i, ara existeixen les noves tecnologies que ens permeten tenir altres recursos.

La base econòmica de Los Molinos, va ser l'agricultura i, com el seu nom indica, la molinaria. Aquesta ha estat present des de temps antics, però amb el despoblament,

aquesta tradició va desaparèixer. Avui dia només queden les restes i moltes es troben en molt mal estat.

Per finalitzar, una altra tradició que s'ha perdut (per la mateixa causa) és la dels balls. Les festes que s'han mantingut any rere anys són les de Sorbas. Respecte a San Gonzalo, això va ser abans de la postguerra, ja que els entrevistats no saben que és i, dedueixen que se celebrava anys enrere, el mateix ha passat amb la festa de setembre.

Les bodes es feien a Sorbas, on hi havia església. L'únic medi que hi havia de transport era la mula, per tant anaven al damunt de la mula fins a l'església. Una vegada casats, se celebrava al carrer o a l'era, on una persona tocava algun instrument. Actualment si algú es vol casar, també ha d'anar a Sorbas, en aquest aspecte no ha canviat, però com és normal, no utilitzen el mateix mitjà de transport.

Quan moria algú, els homes portaven el seu cos fins a Sorbas, però la vetlla es feia en Los Molinos. Actualment si es mor algú, poden enterrar-ho a Sorbas.

7. CONCLUSIONS

Hi ha dos factors que han influït en el desenvolupament del poble: la despoblació i els ideals dels nous pobladors.

Els habitants utilitzen la séquia i, l'energia l'agafen amb plaques solars. L'aigua potable la van a buscar a altres pobles, ja que la font que hi havia en Los Molinos va desaparèixer a causa de la riada.

Respecte a l'arquitectura no ha hagut molts canvis (només els materials), a causa de les lleis de protecció dels paratges naturals.

El poble dels Los Molinos no té escola, però si hi ha Sorbas i en alguns pobles del voltant. En total va haver-hi tres en diferents èpoques. L'última és la que es conserva ara.

L'economia no es basa en la molinaria ni en l'agricultura, però encara queden les restes dels molins.

Actualment no hi ha festes en Los Molinos, sí que es fa el festival de l'aigua, però no és una tradició del poble (ho fan per reivindicar i donar consciència del que està passant). Totes les festes tradicionals es fan a Sorbas, inclosos els casaments i els enterraments.

Tot i que he confirmat les meves hipòtesis del treball han aparegut de noves:

Com he dit anteriorment, en moltes restes de cases les parets eren de color blau, Perquè utilitzaven aquest color? Quan es va deixar d'utilitzar?. També he descobert que la festa de San Gonzalo es celebrava abans de la posguerra, quan es feia? Perquè va desaparèixer?

Una altra pregunta que em faig és, com hagués evolucionat el poble si no s'hagués despoblat?

Per últim en el meu marc teòric he esmentat que hi ha pràctiques agrícoles que estan posant en perill el paratge, perquè l'està deixant sense aigua. Com he dit anteriorment una de les causes de despoblació va ser la crisi de l'aigua: Si no troben solucions, pot tornar a passar el mateix?

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

- Domínguez, D.. (2009). Los difíciles años de la posguerra española.. marzo, 21, 2009, de clubdeloshistoriadores.blogspot.com Sitio web:
- <http://clubdeloshistoriadores.blogspot.com/2009/03/los-dificiles-anos-de-la-posguerra.html>.
- Ocaña, J.. (2005). La dimensión internacional del conflicto. Las consecuencias de la guerra civil. junio 06, 2017, de HistoriasdelsigloXX.org Sitio web: <http://www.historiasiglo20.org/HE/14b-2.htm>
- Pérez, A. (2000). El Puente de la Mora i El Afa, nº 1, Verano pp 9-10
- Barrionuevo, L., Vélez, E., Trujillo, F., Villar, D., Palma, C (et al). (2008). Arquitectura Tradicional. El Ejido, Almería: Grupo Tejera.
- Agüero, A. (2009). Vida cotidiana en el Río de Aguas y Los Yesares antes del 1989 i *El Afa*, nº 20, pp 53-65.

- Agüero, A., & Pérez, A. (2009). Ecoaldea de Los Molinos i *El Afa*, nº 20, pp 66-68.
- Agüero, A., & Pérez, A. (2009). Caminos del Río de Aguas y Los Yesares i *El Afa*, nº 20, pp 74-83.
- G, Savage (2009). Un estudio parcial de la acequia de Los Molinos del Río de Aguas i *El Afa*, nº 20, pp 90-91
- Agüero, A., & Pérez, A. (2009). Molinos del Río de Aguas i *El Afa*, nº 20, pp 95-111
- Pérez. A. (2005). Tras la pista de San Gonzalo de Amaranto i *El Afa*, nº12, pp 4-13
- Priu, M. (2014). *Los Viernes de Bodas en España: la evolución de las Bodas*. 2014, noviembre 21, de BWP Sitio web: <http://www.bcnweddingplanners.com/blog/viernes-de-bodas-en-espana-la-evolucion-de-las-bodas/>
- (2018). *Festival en defensa del agua, el próximo 28 de abril*. 2018, octubre 25, de Teleprensa Sitio web: <https://www.teleprensa.com/almeria/festival-en-defensa-del-agua-el-proximo-28-de-abril.html>
- J. Andalucía. (18/2012). *Comunicación previa a la realización o modificación de infraestructuras e instalaciones en Parajes Naturales*. 2018, octubre 25, de Junta de Andalucía Sitio web: http://www.juntadeandalucia.es/medioambiente/site/cae/menuitem.9d35871926fad96b25f29a105510e1ca/?vgnnextoid=8e3ded41e4e3e310VgnVCM1000001325e50aRCRD&vgnnextchannel=622985d85a6ea210VgnVCM1000001325e50aRCRD&vgnnextfmt=AdmonElec&lr=lang_es

- Ibáñez, E, Fernández, G. (2014). *TINTAS SAMAS DE CÉSAR GIORGETA KERMASCHII*. 2018, octubre 25, de Comercios históricos de Valencia Sitio web: <http://comercioshistoricosdevalencia.blogspot.com/2014/06/tintas-samas-de-cesar-giorgeta.html>
- Anònims. (2014). *Jarabe de manzanas Siken*. octubre 25, 2018, de Todo en salud Sitio web: <http://todo-en-salud.com/2010/04/jarabe-de-manzanas-siken>
- Soto,M, Guisado,G. (2007). *Funcionamiento de un molino hidráulico*. octubre 25, 2018, de El arroyo del Buey y su entorno Sitio web: <http://contenidos.educarex.es/mci/2007/11/activid/molino/molino.htm>
- Gil.A. (2014). *La larga historia de la alfarería de Sorbas*. Afa, 10,pp 4-10.
- Soler. P. (2014, Agost). *La decoración i el color de la alfarería de Sorbas*. Afa, 10,pp 25-27.

9. INFORME METACOGNITIU

A continuació explicaré l'evolució del meu treball, és a dir les dificultats que he tingut i les solucions que he trobat.

Abans d'explicar-ho tot he de comentar que al principi estava una mica perduda amb el treball, ja que ens van implantar un nou sistema per fer-ho. Al final m' he acabat familiaritzat, tot i que ha sigut al final quan he entès com es feia.

Per començar, el meu treball estava enfocat des d'un punt de vista històric, però quan vaig començar a buscar informació (a enviar e-mails a l'arxiu del poble) em van comunicar que no tenien informació d'aquest tipus. Em van recomanar les revistes culturals de *'Afa* i indagant aquestes revistes vaig decidir fer un treball antropològic.

A partir d'aquí, amb la informació del Marc Teòric no he tingut cap problema, perquè ja sabia les revistes o els llibres que havia d'utilitzar.

Els problemes van començar a aparèixer quan havia d'aplicar la metodologia. El meu objectiu era entrevistar almenys a cinc persones (havia d'entrevistar a un professor i a un moliner) que hagueren viscut en Los Molinos, però només vaig aconseguir dues persones i, cap d'elles era un moliner ni un professor. Durant l'entrevista tot va anar molt bé. Em van aportar informació per trobar algun moliner, però a l'hora de la recerca va ser impossible trobar-ho, perquè un havia mort i, dels altres, l'única dada que tenia era que vivien per Barcelona. Per tant ja no podia informar-me sobre aquest tema.

Després transcrivint les entrevistes em vaig adonar que en l'àmbit de l'arquitectura em faltava informació. Jo sabia que la casa de davant meu no s'havia fet cap obra i se'm va ocórrer entrar i fer-li fotografies per poder fer una comparació. Però per fer tot això era necessari trobar l'home que feia el manteniment. Per sort constantment estava pel poble. Em va deixar la clau i temps per fotografiar-la i prendre les mesures. No va ser difícil fer-ho, però vaig necessitar dues ajudants. Havíem d'anar amb compte, ja que algunes parts de la casa tenien forats (sobretot les habitacions del segon pis).

Una vegada acabada la feina, la meua idea era fer els plànols de la casa (ja que no tenia) amb una alguna web, però totes eren en 3D. L'única solució que vaig trobar va ser fer-ho a mà.

L'últim problema me'l vaig trobar a l'hora d'imprimir la Guia Turística. Quan vaig arribar a la botiga em van dir que només l'imprimien per unitats de més de vint guies, per tant el preu pujava. En conclusió havia de canviar de projecte. Per sort, la meua tutora i jo teníem un altre per fer: uns Plafons informatius.

Per finalitzar, he de comentar que, tot i que he tingut algunes dificultats i m'he estressat bastant, d'alguna manera he

gaudit fent el treball i el més important; he après tot el que he pogut de Los Molinos.